

Filosofija

M. Heideggerio Rytø ir Vakarø mąstymo principø sintezës ieškojimui

Antanas Andrijauskas

*Vilniaus dailės akademija,
Maironio g. 5,
LT-2001 Vilnius*

Straipsnyje remiantis komparatyvistinės metodologijos principais analizuojamas Tolimøjø Rytø filosofijos tradicijø poveikis vëlyvojo M. Heideggerio mąstysenai. Ypaè daug dëmesio skiriama tradicinës heidegeriðkosios Vakarø metafizikos kritikai, naujø filosofinës problematikos ontologizacijos ir estetizacijos tendencijø ávirtinimui ir rytiesiðko „atviro“ mąstymo principø bei kontekstualiø kategorijø sistemos ásigalëjimui vëlyvojo M. Heideggerio veikaluose.

Raktaþodþiai: kultûrologija, orientalizmas, komparatyvistika, F. Nietzsche, daoizmas, èan, dzen

Martynas Heideggeris (1889–1976) – átakingiausia asmenybë XX a. egzistencinës kultûros filosofijos srityje. Jis iðsiskyrë ne tik aukøtu intelektinio mąstymo lygiu, mąslingumu, savo teoriniø konstrukcijø sudëtingumu, bet ir fundamentaliø filosofijos istorijos tekstø, literatûros paminklø papinimu bei originalia jø interpretacija. Paskelbæs svarbiausius veikalus, jis tapo visuotinai pripaþintu XX a. filosofijos klasiku, vienu ið paskutiniøjø didþiøjø vokieèiø filosofijos tradicijø tasëju. Ðis ryðys pirmiausia matomas ið siekimo iðsaugoti filosofinio mąstymo universalumà, jo pirmaprada ryðà su bûtimi diferencijuojantis filosofinëms disciplinoms. Tai bûdinga ir mąstytojo kultûros filosofijai, kurioje daugelis tradicinio ðio mokslo problemø perkeliamos á kità – ontologinës mąstysenos – plotmæ.

M. Heideggerio kultûros filosofija atspindi XX a. kultûrai bûdingà Rytø ir Vakarø mąstymo principø susiliejimà. Antrajame savo dvasinës evoliucijos etape M. Heideggeris pasinërë á filosofiniø Tolimøjø Rytø, ypaè daoizmo, èan ir dzen tekstø studijas. Mąstytojo susidomëjimà Tolimøjø Rytø mąstymo tradicijomis skatino stiprëjantis klasikinës Vakarø filosofijos tradicijø ribotumo ir „iðsisëmimo“ suvokimas. Rytuose jis ieðkojo Vakarø filosofijos tradicijai alternatyviø mąstymo modeliø, naujø priedingø racionalistiniam „poetinio mąstymo“ keliø.

Tolimøjø Rytø filosofija jis susipavëjo taip, kad Freiburgo universitete suradaæs kinø tautybës kolegà, jo padedamas 1946–1947 m. þiemà, kruopðëiai ana-

lizavo ir vertë pagrindines já itin dominusio klasikinio daoizmo filosofijos teksto „Laozi“ dalis. Jis ádëmiai studijavo klasikinio kinø ir japonø filosofiniø tekstø vertimus á vokieèiø kalbà, gilinosi á M. Buberio 1921 m. paskelbtà Zhuangzi filosofijai skirtà studijà. Perskaitæs garsiàjà D. T. Suzuki knygà *Zen Buddhism* [„Dzenbudizmas“, 1956] M. Heideggeris prisipaþino, kad joje aptiko tai, kà norëjo iðsakyti visuose savo darbuose. M. Heideggerà tarsi uþbûrë hieroglifinio raðto filosofinës minties perteikimo iðskirtinumas. Todël jis gilinosi á kinø ir japonø kalbø sandarà, atsidëjæs gvildeno klasikinio kinø ir japonø filosofijos tekstø vertimus á ávairias Europos kalbas, aiðkinosi pamatiniø daoizmo, èan ir dzen filosofijos kategorijø savitumà. M. Heideggeris mąstë apie lyginamøjø Rytø ir Vakarø filosofiniø studijø perspektyvas, kà pozityvaus gali duoti krizæ iðgyvenanëiai Vakarø filosofijai paþintis su „atvirais“ ir „neklasikiniais“ Tolimøjø Rytø mąstymo principais. Jo mintys apie filosofiná paþinimà, kaip klaidþiojimà keliais ir klystkeliais, tiesiogiai siejasi su Laozi, ir ypaè Zhuangzi, filosofinio paþinimo samprata. Daug labai artimø sàsajø su klasikinio daoizmo ir dzen filosofija atsiranda vëlyvuosiuose M. Heideggerio teiginiuose apie tiesà, groþà, nebûtà, iðmintà ir iðminëiø, kurio ryðkiausias bruoþas – tylëjimas. Ðie tyrinëjimai darë stiprø poveikà radikaliam vokieèiø filosofo posûkiui á poetiná mąstymo stiliø.

Analizuoti M. Heideggerio tekstus nelengva, nes pagrindiniø jo kategorijø dël archaiðkumo ir speci-

fildkumo beveik neámanoma tiksliai iðversti á kità kalbà. Filosofo mástysena daugiasluoksnið, kupina netiesioginiø, neretai be galo painiø minèiø perėjimø, kuriose slypi savita logika, nuoseklumas. Greta áprastinès filosofinès kalbos èia neretai susiduriame su netikètais minties blykstelėjimais, primenanèiais èan mástytojø poetø „praregėjimus“, slepianèius savyje tam tikrà neiðsakymà.

Skaitant giliamintiðkus M. Heideggerio apmástymus apie bûties, meno prasmæ, kartais susidaro áspûdis, jog jis sàmoningai vengia galutiniø formuluoèiø ir vienprasmio atsakymø á savo veikaluose keliamus klausimus. Mástytojas net yra prisipaþinæs, kad jo keliami klausimai nepaprastai sudètingi, ir áprastiniam suvokimui, tiesà sakant, neprieinami. Operuodamas labai savita filosofine kalba, filosofas jauèiasi esæs niekieno nesuprastas, nes kiekvienas jo minties posûkis, iðreikðtas áprastinèimis sàvokomis ir perkeltas á kità mástymo struktûrà, praranda savo autentiðkumà ir virsta visai kuo kitu, negu jis buvo savo pradinèje nuojautoje.

M. Heideggeris gimè Meskirche netoli Badeno. Mokydamasis Freiburgo universitete, suartèjo su neokantininku G. Rickertu, kuriam paskyrè pirmà savarankiðkà veikalà apie Dunso Skoto filosofijà. Vèliau jis susiþavèjo fenomenologijos pradininko E. Husserlio idèjomis ir tapo jo mokiniu. Apgynæs disertacijà, 1914 m. M. Heideggeris gavo privatdocento vietà Freiburgo universitete. Nuo 1923 iki 1928 m. èjo Marburgo universiteto profesoriaus pareigas. Tuo metu jà veikè S. Kierkegaardo, F. Nietzsche's ir W. Dilthey'aus idèjos. Tai atsispindi 1927 m. paskelbtame programiniame veikalè *Sein und Zeit* („Bûtis ir laikas“). Ðioje knygoje iðdèstomi „fundamentaliosios ontologijos“, netrukus gavusios platø tarptautinà pripaþinimà „egzistencinès filosofijos“ vardu, principai.

1928 m. N. Hartmanno pastangomis M. Heideggeris gràþo á Freiburgo universitetà, kuriame profesoriavo iki 1951 m. 1930 ir 1933 m. jis buvo kvieèiamas dirbti Berlyno universiteto rektoriumi. Jo atsisakymas liudija filosofo nenorà iðtirpti didmiesèio ðurmulyje, prarasti tiesioginà ryðà su provincialiu gamtos pasauliu, kurio „vientisoje“ erdvèje jis gyvena ir màsto. 1933–1934 m. jis èjo Freiburgo universiteto rektorius pareigas. Tuo metu èmè keistis jo pasaulèþiûra, gilèjo konfliktas su faðizmo ideologija. Filosofas ilgam upsi-sklandè ir, iðskyrus rinkinà apie F. Hòlderlino poezijà, nieko neskelbè. 1936–1937 m. paskaitose ima ryðkèti jo vèlyvosios kultûros ir meno filosofijos principai, kuriuos iðplètojo svarbiausiuose antrojo dvasinès evoliucijos laikotarpio veikaluose: *Erlauterungen zu Hòlderlins Dichtung* [„Hòlderlino poezijos paaiðkinimai“, 1944], *Platons Lehre von der Wahrheit* [„Platono mokslo apie tiesà“, 1947], *Holzwege* [„Klystkeliai“, 1950], *Unterwegs zur Sprache* [„Smelkiantis á kalbà“, 1959],

Nietzsche [„Nietzsche“, 2 t., 1961], *Die Kunst und der Raum* [„Menas ir erdvè“, 1969].

M. Heideggeris perèmè ir savitai transformavo daugelà S. Kierkegaardo ir F. Nietzsche's veikaluose iðkeltø idèjø. Svarbiausios jo knygos – „Bûtis ir laikas“ – tikslas – sukurti naujà sistemingà ontologiðkai pagrãtà filosofijà, kuriai svarbiausia ne tiek þmogaus, kiek apskritai bûties ontologija. Kiekviena ontologija, „netgi“ jeigu ji remiasi turtinga ir tobulai surãsta kategorijø sistema, – teigè M. Heideggeris, – lieka akla ir klaidinga savo nuostatomis, jei tik ji ið anksto neiðsiaiðkina bûties prasmès ir neáþvelgia ðiamè aiðkinimesi savo fundamentalaus uþdaviniø. Kadangi bûtis skleidþiasi tik per þmogø, kaip bûtybæ, vadinasi, bûties paþinimas ámanomas tik remiantis konkreèios þmogaus bûties analize, kuria ir turi prasidèti apmástymai apie bûtà.

Mástydamas apie þmogaus bûties prasmæ, M. Heideggeris kaip ir S. Kierkegaardas, H. Bergsonas, „tikrajai“ þmogaus bûèiai (*eigentliche Dasein*) priešprieðina netikràjà bûtà (*uneigentliche Dasein*). Pastaràjà bûties modusà lemia klaidinga gyvenimiðkoji asmenybès orientacija. Aukodama savàjà unikumà, ji krypta á iðorines vertybes ir virsta susvetimèjusi, nuasmenintu subjektu *Das Man*, praradusi savo individualybæ, atsakomybès jausmà uþ savo mintis ir veiksmus. Ðis suvidutinèjæs standartizuotas þmogus, sutapatindamas bûtà (*Sein*) su esamybe (*Seinde*), skèsta plikoje kasdienybèje ir virsta akla masinès sàmonès stereotipø auka.

Taèiau greta „netikrosios“ bûties yra ir „tikroji“ bûtis, kurios esmè – suvokti savosios egzistencijos „laikinumà“, kuris padeda màstanèiam þmogui suprasti kasdienès bûties menkavertiðkumà, áveikti mirties baimæ, pajusti laisvès ilgesà ir rasti jègø kitai gyvenimiðkai pozicijai pasirinkti. Ðis „ðuolis á bûtà“ padeda jai iðsiverþti ið metafizinio mástymo stichijos ir pajusti tiesioginà sàlytà su bûtimi.

Klausimas apie „bûties prasmæ“ M. Heideggerio veikaluose yra neatsiejamas nuo metafizikos áveikimo ir europietiškosios mástysenos „posûkio“ á „bûties“ suvokimà. Pastaroji nuostata aptinkama visuose svarbiausiuose filosofo kûriniuose. „Metafizikos“ sàvoka M. Heideggerio veikaluose tiksliai neapibrèþiama. Ji daþniausiai vartojama apibûdinti tam tikrà filosofinæ tradicijà, mástymo bûdà, klaidingos pasaulèjautos ir praktinès þmogus veiklos tipà. Ði sàvoka taip pat taikoma iðtusiai epochai, kuriai bûdingas ryðis su bûtimi praradimas, asmenybæ niveliuojanèiø tendencijø visuomenèje stiprèjimas, kultûros, humanistiniø idealø, mokslo, religijos, meno iðsigimimas.

„Metafizika“, – radè M. Heideggeris, – ásivaizduoja esamybæ kaip bûtà ir kartu màsto esamybès bûtà Taèiau ji nemato tarp jø (esamybès ir bûties – A. A.) esanèiø skirtumø. Metafizika nekelia klausimo apie paèios bûties tiesà. Todèl ji niekuomet ne-

sidomi, kaip þmogaus esmė siejasi su paėios bŭties tiesa. Metafizika iki ðiol ne tik nekėlė ðio klausimo. Jis apskritai neprieinamas metafiziniam mąstymui“ [2]. Metafizikai primesdamas „bŭties ūþmarðtą“, filosofas teigė, jog bŭties prasmė suvokti ánanoma tik radikaliam áveikus metafizinės mąstysenos ribotumà ir sukŭrus tokio ið principo naujo antimetafizinio ontologinio pasaulio regėjimà, kurio esmė sudarytø kŭrybingas bŭties suvokimas. Bŭties jėga slypi jo iracionalioje pirmapradėje kŭrybinėje prigimtyje. „Bŭties ūþmarðtis“ metafizikos vyravimo epochoje ir nihilistiniø tendencijø stiprėjimas buvo kŭrybinio bŭties paðaukimo pamirðimo iðdava. Vėlyvajam M. Heideggeriui tobuliausia bŭties kŭrybiðkumo raiðkos forma, be filosofijos, tampa menas. Genialiais meno kŭriniais kŭrybinė „bŭties“ prigimtis tarsi prasiverþia pro netikrąjà metafizinės kultŭros su jos respektabiliomis, taėiau abejotinomis vertybėmis sluoksnà ir iðkyla mŭsø akyse savo iðgrynintu bekalbiu bŭties spindesiu.

Apibŭdinamas pagrindinius savo „posŭkio“ motyvus M. Heideggeris raðė: „Að ne dël to pakeiėiau savo poþiŭrius, kad iðmainyėiau juos á kitus, o todël, kad kà tik dariau anksėiau, buvo tik judėjimas á priekà Tai, kas lieka mąstysenoje, yra kelias. Minties vystymosi keliai slepia savyje ne tik tai, kad galime judėti á priekà ir atgal, bet ir tai, kad kelias atgal gali atvesti mus á priekà“ [3]. Ðio posŭkio esmėje glŭdėjo principinis atsisakymas sisteminio mąstymo principø ir svarbiausio „Bŭtyje ir laike“ iðkeltø idėjø bei sàvokø perkėlimas á naujà meninà suvokimà. Menas dabar tampa tobuliausia bŭties esmės suvokimo forma. Ðis posŭkis á meninà poetinà problematikà nulėmė filosofijos ir meno susiliejimà, paėios kalbos pasikeitimà, kuri dabar galutinai praranda akademiðkumà ir ágauna rafinuotà meninà formà.

Kitaip negu ankstyvuosiuose veikaluose, kuriuose vyravo egzistenciniai S. Kierkegaardo motyvai ir senovės graikø filosofijos sureikðminimas, dabar á pirmà planà iðkyla F. Nietzsche's ir daoizmo bei dzen idėjos. Bŭtent dël naujai suvoktø F. Nietzsche's, F. Hölderlino idėjø bei Tolimøjø Rytø filosofijos ir meno tradicijø M. Heideggeris pasuko „kita“ – nesistemingo poetinio bŭties iðmąstymo – kryptimi. M. Heideggeris teigė, jog idėjø prasmės atskleidimas jo sàmonėje rutuliojosi kartu su „bŭties tiesos“ ieðkojimais. F. Nietzsche's veikaluose M. Heideggeris áþvelgė ne tik Vakarø metafizikos pabaigà, nihilistinės pasaulėþiŭros kritikà, bet ir „naujos“ mąstysenos ūþuomazgas.

F. Nietzsche tapo átakingu orientalizmo ðaukliu Vokietijoje. Jo susidomėjimà Rytø kultŭromis ir budizmo filosofija, be A. Schopenhauerio, skatino biėiulis garsus indologas P. Deussenas. Pastarojo knyga *Das System der Vedanta* („Vedantos sistema“, 1883) buvo paskutinis mokslinis veikalas, kurà filosofas

kruoðėiai studijavo. Taėiau ne maþiau svarbø poveikà jo pasaulėjautai padarė ir zoroastrizmo studijos. Puikus F. Nietzsche's filosofijos þinovas A. Quinot atkreipė dėmesà á daugybà ið zoroastrizmo ir sufijø perimtø „gyvenimo filosofijos“ pradininko motyvø, su kuriais jis galėjo susipaþinti skaitydamas orientalistø veikalus ar Hafizo kŭrinius.

F. Nietzsche's „gyvenimo filosofija“ yra siekis iðtrŭkti ið suvarþytos racionalistinės vakarieiø mąstysenos ir áteisinti naujà spontaniðkà poþiŭrà á gyvenimà bei kŭrybà. F. Nietzsche, aistringai domėjasis Rytø ir Vakarø kultŭrø, religijos bei filosofijos tradicijø lyginamàja analize, savo metà vadino *Zeitalter der vergleichung* („palyginimø amþiumi“). Lygindamas europieiø ir indø kultŭras, jis priėjo iðvadà, jog iki Rytø dvasinės kultŭros Europai dar toli.

Senovės indø filosofijoje, religijoje, etiniuose ir socialiniuose mokymuose jis surado tai, ko stokojo Vakarø filosofijos tradicija, – *mąstymo ir bŭties vieningumà, tolerancijà, saikingumà, kraðtutinumø vengimà, gėrio aukðtinimà, atsisakymà nuo prievartos, kovos su tais, kurie mąsto kitaip*. Lyginamøjø tyrinėjimø sklaidai itin svarbios F. Nietzsche's studijos apie indø ir Vakarø filosofijà, religijà, etikà. Lygindamas krikðėionybę su budizmu, „gyvenimo filosofijos“ pradininkas pirmenybė teikia indø religijai. „Dabar, – sakė jis, – jas jau galima *palyginti*, ūþ tai krikðėionybės kritikas turi nuoðirdþiai dėtoti indø mokslininkams. Budizmas yra ðimtà kartø realesnis nei krikðėionybė; jis yra objektyvus ir blaivus problemø formulavimo palikimas; jis atsiranda *po* ðimtmėiø filosofinės minties raidos; Dievo sàvoka buvo tuðėia jau tada, kai ji atsirado. Budizmas yra vienintelė teisinga istorijoje aptinkama *pozityvistinė* religija; netgi savo paþinimo teorijoje (grieþtame fenomenalizme) ji neteigia: „*Kova su nuodėmėmis*“, taėiau, visiðkai pripaþindama tikrovę, sako: „Kova su kanėia“ [16]. F. Nietzsche pabrėþė budizmo tolerancijà, laikė jà savotiðka „higiena“, padėsiànėia Vakarø visuomenei atsikratyti pagieþingumo, kerðtingumo. Buddhos mokymo iðtakose filosofas aptiko pamatinę, nepraradusià savo aktualumo tezà: „Ne priediðkumu baigiasi nesantaika, o draugyste“.

Kai kurios kritinės F. Nietzsche's pastabos apie budizmà kilo ið pesimizmo ir eskapizmo (t. y. bėgimo nuo tikrovės) kritikos – ðie „dekadentinės“ pasaulėþiŭros bruoþai XIX a. pabaigoje buvo siejami su stiprėjanėia tradicinės indø filosofijos átaka. Taėiau filosofo ir budizmo mokymuose daugiau bendrø nei skirtingø dalykø. F. Nietzsche artimas budizmui, kai kritikuoja metafizikos ir spekuliatyviosios filosofijos principus, kai naikina properðà tarp abstraktaus mąstymo bei praktinio idėjø ágyvendinimo. Jis, kaip ir budizmo pradininkas, ieðkojo „vidurinio“ kelio tarp idealistiniø ir materialistiniø savo laiko teorijø. Ir Buddha, ir F. Nie-

tzsche empirinæ tikrovæ laikë vienintele tikrove (*nirvana* – ne tikrovës paneigimas, o ypatinga psichologinës rimties bûsenà).

F. Nietzsche'i imponavo ateistinis budistinės filosofijos popiûris á gyvenimà. Dievo neigimà jis aiðkino kaip pozityvø veiksna, trukdantà þmogui nusi-mesti atsakomybæ uþ savo veiksmus ir supantà pasaulà Budizmas, F. Nietzsche's nuomone, yra perspektyvesnis negu vergiðkas krikðeionybës nuolankumas, aklas tikëjimas kultu, kadangi teikia receptus, padedanëius áveikti agresyviai bûsenai, átvirtinti saikingumà, fizina ir dvasina harmonija. Jis kaip ir budistai kalba apie bûtinybæ áveikti savo egoistinà að, sàmonës ribotumà ir virsti artima dievams „nuskaidrëjusia“ asmenybe (Buddha) arba „antþmogiu“ (F. Nietzsche).

Filosofas ypaè þavëjosi garsiuoju senovës indø visuomeninio gyvenimo ir teisës kodeksu „Manu ástatymai“. Lygindamas já su Biblija, jis itin kritiðkai vertino krikðeioniðkojo mokymo tikslus bei priemones. Tikslai esà tik blogi: apnuodyti gyvenimà, ðmeiþti, neigti, niekinti kûnà, þeminti ir tvirkinti þmogø, iðkelti nuodëmæ. *Vadinasì*, tokios pat yra ir priemonës. Visiðkai prieðingas kûrinys yra „Manu ástatymø“ knyga. Tai dvasine prasme nepalyginamas kûrinys, netgi iðtarti jos pavadinimà kartu su Biblijos bûtø nuodëmë. Ir suprantama kodël: uþ jos ir „joje“ glûdi tikroji filosofija, o ne tik tvaikus judainas su savo rabinizmu ir prietarais, ji ðà tà duoda netgi iðpaikintam psichologui [17].

Filosofijos istorijoje F. Nietzsche iðkyla kaip vienas átaigiausiø Vakarø civilizacijos krizës kritikø, lyginamosiomis studijomis siekusiø priartinti kitø, neeuropiniø, kultûrø vertybes. Civilizacijà jis suvokë kaip represyvià, gyvybingàsiø kultûros tendencijas kaustanëià jëgà. Apoloniðkojo prado (spekuliatyvinë filosofija, asketiðka moralë, schematizuotas mokslas, racionalus protas) sureikðminimas atplëdiàs þmogø nuo „gyvenimo“ versmiø ir uþslopinàs nuo iracionalios valios priklausantà gyvybingàjà dionisinà kultûros pradà. Áþvalgiai F. Nietzsche's atskleisti Vakarø kultûros krizës simptomai ir represyvios civilizacijos prieðprieðinimas spontaniðkai „gyvenimo“ stichijai labai veikë vëlesnius mastytojus. Taèiau skirtingai nei F. Nietzsche, kuris itin domëjosi indø civilizacija, jo sekëjas M. Heideggeris savo orientalistiniø interesø centrà perkëlë á XX a. antrojoje pusëje vis didesnà aktualumà ágaunanëius Tolimuosius Rytus.

M. Heideggeris siekë suvokti moderniosios Vakarø kultûros krizës, stiprëjanëio nihilizmo, kurio iðtakas, kaip ir F. Nietzsche, aptiko graikø filosofijoje, prieþastis. Jos racionalizacijà, diferenciacijà á atskiras paþinimo sritis ir mastyto vientisumo „skilimà“ filosofas aiðkino kaip pagrindines þmogaus nutolimo nuo gyvybingøjø bûties ðaknø ir neautentiðko metafizinio mastyto, padëjusio ásigalëti nihilizmui, prie-

þastis. Skirtingai nei F. Nietzsche, kuris nihilizmà laikë tik laikina „patologiðka tarpine bûsenà“, kai produktyvios kultûros jëgos dar nesukaupë pakankamai jëgø arba dekadansas irgi delsia, M. Heideggeris já interpretavo kaip á naujøjø amþiø átakos sferà átrauktø tautø „pasaulinà istorinà judëjimà“, lemiantà á neiðvengiamà katastrofà.

M. Heideggerio neoistorizmo deklaracija yra nukreipta prieð XX a. pradþioje kultûrologijoje ásigalëjusias istorizmo tendencijas. Istorizmo ir nihilizmo áveikimà filosofas siejo su þmogaus sugebëjimu atsiriboti nuo klaidingo metafizinio mastyto ir sugrãpti á vientisø mastyto iðtakas, iðgirsti bûties balsus. Toks mastyto vientisumas pirmiausia bûdingas poetiniam mastymui, o þvelgiant plaèiau – menui apskritai. Meno kûrinyje – visi bûties, kultûros aspektai; jis atveria pasaulià. Todël bûties esmës ir kultûros pasaulio paþinimo problema ið esmës yra meno problema. Darosi suprantama, kodël universalizuota meno filosofija M. Heideggerio koncepcijoje perëmë kultûros filosofijos funkcijas. Menas ëia iðkyla kaip kultûros kosmoso ðerdis, kurioje ryðkiausiai atsispindi esmingiausi kultûros bruoþai.

M. Heideggeris, kaip ir F. Nietzsche, laikë save mastytoju, þvelgusiu á pasaulià ið „kito“ taðko ir tiesianëiu kelià „bûties tiesai“ atskleisti. Jis toliau plëtojo F. Nietzsche's pradëtà metafizinës filosofijos, krikðeionybës, to meto kultûros, masinës sàmonës stereotipø, nihilizmo kritikà, këlë „vertybiø perkainavimo“ idëjà bei ikisokratinëje filosofijoje ieðkojo bûties ir mastyto sujungimo bûdo. Su F. Nietzsche já siejo identiðkas filosofijos tikslø suvokimas, sisteminio mastyto principø atsisakymas, kûrybiðkumo, kalbos, mito reikðmës aukðtinimas, popiûris á mokslà kaip kultûrinio vertybiø irimo produktà ir tragiðkojo optimizmo koncepcijos patosas.

Siekdamas atsiriboti nuo metafizinio mastyto principø, jis dar nuosekliau negu F. Nietzsche atsisakë daugelio visuotinai pripaþintø klasikinës Vakarø filosofijos terminø, kuriuos jis dabar kvalifikavo kaip „metafizinius“: ontologija, egzistencija, transcendencija, hermeneutika ir t. t. Netgi filosofijos terminà savo vëlesniuose veikaluose jis pakeitë mastytu.

Atsiribodamas nuo metafizinës filosofijos terminijos ir kurdamas savo ezoteriniø situaciniø kategorijø sistemà, iðsauganëià glaudesnà ryðà su daiktø ir reiðkiniø bûties kilme, M. Heideggeris kartu stengësi iðryðkinti metafizikos vyravimo laikotarpiu pamirðtà filosofijos „kaip tiesos ieðkimo“ funkcijà. „Filosofija, – teigë jis, – yra tik tada filosofija, kai ji þino „kuria“ kryptimi keliauja“ [4].

Vienoje savo knygoje M. Heideggeris prisipaþastà, kad jis neteigia, jog tas kelias ar klystkelis, kuriuo jis pasuko savo filosofijoje tarsi didþiulëje girioje, yra vienintelis tikras kelias. Kaip ir F. Nietzsche, ir daoizmo filosofai, jis mano, jog filosofo paskirtis yra

kelti aktualius þmogaus bûties klausimus, nebûtinai formuluojant galutinius atsakymus á juos. Su F. Nietzsche já siejo meno kûrybinės prigimties ir jo aktualumo daugelio tradicijø kultûrinio vertybiø krizės sąlygomis aukðtinimas, popiûris á menà, kaip á aukðčiausios bûties tiesos pasireiðkimo formà ir jėgà, padedanèià kovoti dėl naujø dvasinio vertybiø visuomenėje áteisinimo.

Kalbant apie vėlyvosios M. Heideggerio filosofijos genezà, norėtosi atkreipti dėmesà á tai, kad jos esmė sudarė ne visuomet aiðkia matomas daugelio ankstesnės iracionalistinės filosofijos tendencijø susiliejimas su Tolimøjø Rytø (daoizmo, èan, dzen) teorinės minties apie menà tradicijomis. Ne taip kaip Jėnos romantikø F. Nietzsche's, H. Bergsono koncepcijose, kuriose Rytø filosofinio bei meninio mąstymo principai atsispindėjo daugiausia epizodiðkai (iðmintimi ið dalies galima laikyti teorines A. Schopenhauerio konstrukcijas), M. Heideggerio veikaluose susiduriame su kokybiðkai nauju daug nuoseklesniu Tolimøjø Rytø mąstysenos principø suvokimu. Netgi pats filosofo gyvenimo bei mąstysena, vertybinė orientacijos daug kuo primena daoizmo, èan ðalininko gyvenimà.

Vėlyvuosiuose veikaluose M. Heideggeris nesureikðmina vakarietiðkos kultûros ir mąstymo tradicijos, jos neiðkelia virð kitø. Ði komparatyvistinio sąjûdþio esmė sudaranti idėja artima ir M. Heideggeriui, kuris pasitelkė Vakarø ir Rytø mąstymo tradicijas. Jis, veikiamas daoizmo ir dzen filosofijos, siekė transformuoti iðsigimstanèià metafizinèà Vakarø filosofijà. Neautentiðka M. Heideggerio Vakarø filosofijos kritika, autentiðko mąstymo tikslø formulavimas, „kelio“, tuðtumos, tylos, Nieko, mediatyvaus ir poetinio mąstymo, mąstymo ir bûties vieningumo iðkėlimas gana glaudþiai tiesiogiai susijà su pamatiniais klasikinio daoizmo ir dzen tekstais [15].

Brandþios M. Heideggerio filosofijos artimumas daoizmo ir dzen tradicijoms matyti ið pagrindinės jos orientacijos á naujà bûties „kelio“ („dao“) paþinimà. Tobuliausia ðio uþdavinio sprendimo priemonė daoizme, èan, dzen koncepcijose ir vėlyvuosiuose M. Heideggerio veikaluose yra menas. Ið èia kyla identiðkas spekuliatyvaus mąstymo neigimas, intuicijos priešprieða protui, polinkis á simbolinà mąstymo stilio ir situacines kategorijas. M. Heideggeris, kaip ir Tolimøjø Rytø mąstytojai, iðkelia tuðtumos, Nieko kategorijø svarbà. „Tuðtuma, – jis tarsi kartoja daoistø mintis, – yra tas pat, kas ir Niekas, tai yra tokia esatis, kurià stengiamės mąstyti kaip kaþkà kita bet kokios èia-esaties ir èia– nesaties atþvilgiu“ [5].

Tuðtumos ir Nieko kategorijas M. Heideggeris traktuoja kaip bûties atsiskleidimo prielaidà. „Niekas“ yra kûrybos pradþia, tai, nuo ko viskas prasideda. Menamame dialoge su japonu jo lûpomis filosofas tarė: „Mes dar ir dabar stebimės, kaip euro-

pieèiai minėtame praneðime (M. Heideggerio „Kas yra metafizika?“ – A. A.) interpretuojamà Niekà galėjo aiðkinti nihilistiðkai. Mums tuðtuma yra aukðčiausias ávardijimas to, kà jûs norėtumėte pasakyti þodþiu „bûtis“... [6]. Tuðtuma savo prigimtimi ir pilnatve, potencinėmis galimybėmis artima tylėjimui ir buvimui, dalyvavimui bûties sraute.

M. Heideggeris, kaip ir daoizmo, èan ðalininkai, ieðko gamtos ir þmogaus vientisumo, linksta á meditacijà, introspekcijà, paprastumo poetizavimà. Kuo paprastesnis ir maþiau iðpuoðtas daiktas ar reiðkinys, tuo betarpiðkiau ir patraukliau jame „suðvinta pati save slepianti bûtis. Tokio pobûdþio ðviesa suteikia kûriniui savo spindėjimà. Kûriniui *suteiktas spindesys yra groþis. Groþis yra būdas atsiskleisti tiesà ir atvirumà*“ [7]. Ðie filosofo þodþiai tarsi kartoja Laozi, Zhuangzi ir dzenbudistø traktatuose dėstomas mintis. M. Heideggeriui, kaip ir daoizmo, èan, dzen iðpaþinėjams, groþis slypi þmogø supanèioje gamtoje, jos kasdienėje poetikoje, menininko tikslas – já pamatyti. Pamatyti èia reiðkia sukurti, nes „praregėjimas“ laikomas kur kas sudėtingesniu uþdaviniu nei praktinis ágyvendinimas.

Kita svarbi M. Heideggerio idėja, susijusi su Tolimøjø Rytø koncepcijomis, glûdi teiginyje, jog neiðsakytoje idėjoje slypi giliausia mintis, groþis, principinis bûties neiðsakomumas. Vadinas, jam, kaip ir daoizmo bei èan sekėjams, nepaprastai svarbi kalbos ir principinės bûties tiesos neiðsakomumo problema. Estetinė uþuomina, neiðsakymas, tuðtuma èia ágauna ypatingà prasmà, nes atveria kelià bûties esmei paþinti. Daoizmo, èan ir dzen meno teorijos, kaip þinoma, vertina *non-finito*, t. y. neiðsakymo, neiðbaigtumo, uþuominos principà, ne kaip individualià menininko ar mąstytojo kûrybos manierà, o kaip apskritai autentiðkà bûties tiesos raiðkos formà. Kadangi þmogaus bûtis niekada negali būti iðsakyta iki galo, taigi, þmogaus dvasios kûrinys neiðvengiamai atspindi ðà „neiðsakomumà“. Neiðsakymas, tyla èia, skirtingai nei slystantis reiðkinio pavirðiumi verbalinis bendravimas, ágauna ypatingà prasmà, nes priartina prie reiðkinio esmės paþinimo.

Tylėjimas, meditacija M. Heideggerio, kaip ir daoizmo, èan, dzen iðpaþinėjø, veikaluose, yra ne tik iðminties simbolis, taèiau ir prasmingiausias atsakymas. Iðorinis atsakymo nebuvimas yra viena atsakymo formø, apibûdinanèio vidinà þinojimà, ir aukðčiausios iðminties, tiesos, groþio perteikimo neámanomumà verbaline forma. Ið èia atsirado ir filosofo meditacijos, neiðbaigtumo, tylėjimo kultas. Tylėjimas – jam savotiðka „þanga á kalbà“. Jis ásitikinæs, jog svarbiausia bûties „tiesos“, minties, groþio esmė, kad ir kaip besistengtume, lieka neiðsakyta. Taèiau já ið dalies galima perteikti uþuomina, pauze, tyla. Vadinas, bûties esmė gali byloti ir be kalbos. Tokios bekalbės bûties bylojimo pavyzdys yra muzikos, dailės,

architektūros ir kitokio meno kūriniai. Juose tarsi išsiverpia iracionalus „būties“ protestas prieš žmogaus kūrybiškumą kaustančias jėgas.

M. Heideggerio mąstysenai būdingas kritinis požiūris į ankstesnės teorinės minties apie meną raidą. Savąja meno filosofijos koncepcija jis mėgina paneigti „išgyvenimo estetikai“ būdingą subjekto ir objekto priešpriešą bei jutimišką požiūrą į meną. Naujose amžių filosofijoje atvirtintą subjekto priešpriešą objektui mąstytojas laiko pagrindine būties pakeitimo esamybe, priešpastimi, nulėmusia tą „subjektyvistinę pasaulėvaizdą“, kurio pagrindu formavosi meno, kaip visiškai atsieto nuo subjekto jutiminio išgyvenimo objekto, estetinės esmės aiškinimas.

Siekdamas išgelbėti filosofiją nuo „nuosmukio“ ir „priartėti prie būties“, filosofas perėmė romantiškos meno, kaip paties gyvenimo, M. Heideggerio terminijoje – „būties“ raidos idėją ir filosofiją, meną ir gyvenimą sujungė į vieningą ontologinį meniną fenomeną. Todėl meno kūrinys virto specifine istorinio būties struktūrų kodavimo ir raidos forma. Nesilaikydamos „išgyvenimo estetikos“ principo, M. Heideggeris ne tik norėjo ąveikti atotrūkį tarp meno ir gyvenimo, subjekto ir objekto, mąstymo ir būties, bet ir sutapatinti būtį su tiesa, o pastarąją traktuoti kaip būties atsiskleidimą. Toks ontologinis meno filosofijos funkcijai aiškinimas yra logiška mokslo apie meną nukreipimo „fundamentaliosios ontologijos“ problemoms spręsti iždava.

Meno kūrinyje slypinčios „būties prasmės“ atskleidimo pagrindas M. Heideggerio koncepcijoje buvo iš F. Schleiermacherio ir W. Dilthey'aus perimta hermeneutinio aiškinimo teorija, kurios tikslas – padėti tyrinėtojuį ąsiskverbtį į slaptus meno sluoksnius ir atskleisti juos supratimui. Bet kurį supratimo aktą filosofas aiškino kaip nuolatiną judėjimą į prieką, būties perspektyvų bei galimybių atskleidimą. Kadangi būties struktūrų suvokimas atsiskleidžia per poetinę meniną kalbą, svarbiausias supratimo objektas yra gilieji archajiški prasminiai kalbos sluoksniai, kuriuos nagrinėdamas tyrinėtojas atskleidžia gyvenimo, pasaulio ir objektyvios būties apskritai struktūras.

Konkrečios kultūros vertybių ir simbolių pasaulį, M. Heideggerio nuomone, pirmiausia formuoja kalba, kuri „yra būties namai“. Kiekviena kultūra, kaip ir kalba, yra sąlygiškai uždara sistema, sukūrusi savąją „pasaulio paveikslą“. Mąstytojas, lygindamas vokiečių ir japonų kalbas, ąrodinėja, kad kiekviena iš kalbų pasižymi savita būties struktūra, todėl formuoja visiškai skirtingus uždarus pasaulėžiūros ir kultūros tipus, kurių svarbiausi bruožai iš principo nepaklūsta jokiems „bendriems“ paįinimo bei vertinimo kriterijams.

„Neseniai, – radė jis esė „Iš japono ir klausinėjamojo padnesio apie kalbą“, – kalbą pavadinau – gana bejėgiškai – būties namais. Jeigu žmogus, padedamas savo kalbos, gyvena nuolat paklausiamas

būties, tada galbūt mes, europiečiai, gyvename visai kitame name negu Rytų Azijos žmogus. [...] Tad pokalbis tarp vieno ir kito namo yra beveik neįmanomas“ [8]. Kultūros ir meno autentiškumas čia siejamas su jos „unikalumu“ ir su spontaniška tų „kūrybinių“ tendencijų sklaida, kurios joje slypi dar neišsakyta forma.

Tobuliausia kalbos forma M. Heideggeriui yra menas, tiksliau, aukščiausias, jo požiūriu, meno rūšies – poezijos kalba, kuri gali adekvačiai atskleisti tiesioginį žodžio ir daikto ryšį. Tikras filosofinis mąstymas ir tikra poetinė kūryba, anot mąstytojo, išauga iš tų pačių šaknų, todėl ir juos apibūdinantys žodžiai *denken* ir *dichten* turi bendrą šakną. Genetinis filosofijos bei poezijos artimumas filosofui, kaip ir daoizmo, ąan, dzen mąstytojams, – tai tas sudėtingumas, kuris atsiranda norint žodžiais išreikšti tai, ko niekada negalima išreikšti autentiškai.

Kadangi menas poetine kalba nubrėžia konkrečios kultūros raidos modelą, padeda „paįvelgti“ į būties esmę, „ąsiklausyti“ ir pajusti joje tai, ko negalima suvokti jokių kitų būdu, vadinasi, „poetinis“ pradas glūdi kiekvieno meno kūrinio esmėje. Visuose menuose filosofas ąįvelgė savotišką „propoeziją“.

„Pati kalba iš esmės yra kūryba. Kadangi kalba yra toks reiškinys, kuriuo tik ir atsiveria žmogui esamybė kaip esamybė, todėl poezija, kūryba siauresne prasme, yra iš esmės pirmapradi kūryba. Kalba ne todėl yra kūryba, kad ji yra pirmą kartą poezija, bet poezija būdinga kalbai, kadangi šioji saugo pirmapradi kūrybos esmę. Tuo tarpu tai, kas statoma ir tapoma, visais laikais reiškiasi pasakymo ir pavadinimo viėdumu. Kalba nugali architektūrą, tapybą ir joms vadovauja. Uįtat pastarosios turi savo kelius ir būdus, kuriais tiesa ąsitvirtina kūrinyje. Jos taip pat yra savotiška poezija – ąviesa, sklindanti iš esamybės, kuri jau nejuėiom atsiskleidė kalboje“ [9].

Šis poezijos iškėlimas virš kitų menų tiesiogiai siejosi su požiūriu į mitą, kaip sinkretišką, bet kurios meno rūšies pagrindą. M. Heideggerio, kaip ir F. Schellingo, F. Nietzsche's, veikaluose menas virto savotišku kūrybišku mitu. Mitas suteikė kūrėjui galimybę pajusti tuos pirmapradius kultūros sluoksnius, kuriems būdinga mąstymo ir būties, subjektyvų ir objektyvų pradų vienovė, bei atskleisti uįslėptą etimologinę kalbos prasmę. Menas čia suvokiamas kaip „poetinė tiesos projekcija“. Aiškindamas poetinio F. Hölderlino, R. M. Rilke's, G. Traklio, S. George's kūrinių prasmę, M. Heideggeris siekė parodyti, kaip visiškai individuali kalba atskleidžia būties tiesą. Jo nuomone, kiekvienas tikras menininkas bei mąstytojas privalo sukurti savo individualią kalbą, kuri padėtų jam išreikšti savąją nepakartojamą santyką su būties tiesa. Vadovaudamasis šia teze, M. Heideggeris ypatingą dėmesį skyrė savo filosofinės kalbos kūrimui ir tobulinimui.

M. Heideggerio filosofijoje kūrybos problema buvo itin svarbi. Jo, kaip ir F. Nietzsche's, koncepcija būtų galima pavadinti universalia kūrybos filosofija, nes ðie mąstytojai kūryboje matė þmogaus būties patiesinimą, asmenybėje slypinėø potencijø ágyvendinimo galimybæ. Meno esmæ mąstytojas regi kūryboje, kurià aiðkina kaip „tiesos globojimà“. „Tiesa pasireiðkia kaip esamybės ðviesuma ir uþdarumas, kai ji yra kuriama. Kiekvienas menas, leidþiantis pasireikþti esamybės tiesai, ið esmės yra kūryba. Meno, apimanëio meno kūrinius ir menininkus, esmë yra tiesos ásikūnijimas. Ið kūrybinės meno esmės iðplaukia, kad jis esamybės viduje iðkerta atvirà vietà, kurios vieðumoje *viskas yra kitaip, negu paprastai* [10].

Vadinasi, kūryba padeda meno kūrëjui ir jo suvokëjui iðsiverþti ið mus supanëios kasdienybės srauto ir genialiais meno kūriniiais prisiliesti prie tos egzistencinės būties tiesos, kurià menininkas áprasmina savo kūriniu. Kurdamas jis nemëgdþioja mus supanëio pasaulio ávairovës, o visuomet kuria *naujà, á niekà nepanaðià tikrovæ*. „Tiesos áteisėjimas kūryboje, – raðë M. Heideggeris, – yra sukūrimas tokios esamybės, kurios pried tai dar nebuvo ir po to daugiau nebus. Tada sukūrimas iðkelia tà esamybæ á tokià vieðumà, kad kūrëjas nuðvieëia tik tà atvirà vieðumà, kurioje jis pats pasirodo. Kur kūrimas kuria tik esamybės vieðumà, tik tiesà, ten tai, kas sukurta, yra kūrinys. Toks kūrimas yra kūryba“ [11].

Kūryba ëia suvokiama kaip visiðkai iracionalus aktas, kurio negalima paaiðkinti protu, nes jo esmėje slypi vidiniai þmogaus sąmonės impulsai, naujas nepakartojamas „pavëluotas istorinės þmogaus būties likimas“. Ið ðiø þodþiø gali susidaryti klaidinga nuomonë, jog M. Heideggerio kūrybos sampratoje aukðtinama meninės kūrybos subjekto reikðmë. Tà ëiau tai tik iliuzija, nes filosofo paþiūrø sistemoje jis yra visiðkai nereikðmingas. Menininkas ëia suvokiamas tik kaip bevalis aukðëiausios kūrybinės būties jëgos pasireiðkimo priemonë.

Ði kūrybos samprata tiesiogiai siejasi su jo hermeneutiniu meno kūrinio analizės metodu, kurio tikslas – priversti prabilti meno kūrinià Filosofui svarbiausia ne saviti meno kūrinio bruøpai ar meninės technikos subtilybës, o ta tiesa, kurià mums „iðsako“, „byloja“ būtis per meno kūrinià Vadinasi, kitaip negu tradicinë meno filosofija, kuri gvildeno meno kūrinià kaip menininko kūrybinės veiklos rezultatà, M. Heideggeris nukreipë ðios problemos tyrinëjimà nauja linkme. Pateikæs svarbiausià savo tezæ, kad „meno kūrinys yra tiesioginë būties tiesos sklaida“, jis tarsi nuþymëjo to „hermeneutinio rato“ horizontà, á kurà pasineria jo mąstysena. Atkakliai ieðkodamas, keldamas klausimus, iðsakydamas abejones, uþuominomis jis nuosekliai iriasi á priekà ir atskleidþia meno kūrinyje slypinëius būties pëdsakus. Ðis kelias toks svarbus, jog filosofas nuolat perþengia

specifinà meno filosofijos problemø gvildinimo plotmæ ir virsta gyvenimo prasmës, autentiðko santykio su būtimi ieðkojimu.

Prieðprieðindamas „netikram“ moksliniam tiesos paþinimui „tikràjà“ meninà M. Heideggeris teigë, jog meno kūrinys, parodydamas mums pasaulà, padaro já matomà ir kartu atskleidþia būties prasmæ. Tiesa tikrame meno kūrinyje ne paþstama, o *atsiskleidþia* kaip visiðkai nepriklausomas nuo subjekto norø paëios būties faktas.

„Tiesa yra esamybės kaip esamybės atvirumas. Tiesa yra būties tiesa. Groþis nepraeina pro ðalà ðios tiesos. Kai tiesa ásikūnija kūryboje, ji pasireiðkia. Tas pasireiðkimas – toji tiesos būtis kūryboje ir kūrinio pavidalo – yra groþis. Ðitaip groþis priklauso tiesai, yra jos savastis. Jis nėra reliatyviai prie jos pritaþæs ir nėra vien jos objektas. Groþis glūdi formoje, bet vien todël, kad tik tai forma ðvietë ið būties, ið esamybės esamumo“ [12]. Ði būties tiesos sklaida vyksta ne sprendimo (mokslas), o ëia būties – sąmonės atvirumo (menas) srityje, kuri yra didþiai asmeninio pobūdþio.

M. Heideggerio apibrëptas meno kūrinio hermeneutinës interpretacijos ratas, kuriame paveikslas „prabyla apie savàjà būties tiesà“ ir mëgina já „atskleisti“, gana artimas F. Nietzsche's filosofijoje rutuliojamai meno esmės sampratai. Tiesa, M. Heideggeris savo siekimu „susieti“ meno kūrinià su laiko dvasia, konkretaus menininko būtimi yra nuoseklesnis. Norëdamas pabrëþti ðià gana aiðkià ir kartu neiðmatuojamà gilià tiesà, jis rezga sudëtingà teoriniø konstrukcijø ir filosofiniø sàvokø tinklà, kurio tikslas – universalizuoti ir F. Nietzsche's „tragiðkumo“ kategorijà perkelti á „būties“ problemø gvildinimo plotmæ. F. Nietzsche's tezë „Tikras menas – visuomet tragiðkas“ M. Heideggerio veikaluose transformuojama á kità artimà F. Nietzsche's mintà, kad „tikras menas netasiejamas nuo būties sklaidos“. Ðiame „tragiðkumo“ susilieþime su būties problemomis atsispindi ta nauja dvasinë, ideologinë bei meninë situacija, kurioje yra atsidūræs tragiðkà XX a. Vakarø kultūros raidos patirtà apmàstantis filosofas. Dramatiðka pasauliniø karø patirtis, þmogaus būties, susvetimëjimo problemø *aktualëjimas*, stiprëjantis totalitarizmo ideologijos spaudimas asmenybei, masinės kultūros recidyvai atsispindi ontologinëje M. Heideggerio filosofijoje.

Teigdamas, kad meno kūrinys atveria pasaulà, M. Heideggeris kartu mitologine poetine forma aiðkino pasaulà ne kaip tam tikrà atskirø daiktø visumà, o kaip sudëtingà istorinà þmogiðkàjà kontekstà, kuriame telpa tiek iðtisos tautø, tiek kiekvieno þmogaus gyvenimas. Pasaulis ir Þemë – tai sàvokos, atskleidþianëios meno kūrinio būtà Tai, á kà kūrinys paniro ir kuo panirdamas jis iðryðkëja, vadinama þeme. Ji ryðkina ir slepia. Þemë niekur nesiverþia, nepavargsta, nenuilsta. Ant Þemės ir Þemėje kuria is-

torinis žmogus savo gyvenimą pasaulyje. Kūrinys, ro-
dantis pasaulį, yra padarytas iš žemės.

Pasaulio ir Žemės santykius filosofas vaizdžiai
grindė architektūros kūriniu, graikų dventovės pa-
vyzdžiu. Ji tiesiog stovi slėnyje tarp tarpekliais išrai-
šytų uolų ir atvėrė pasaulį žmonėms ir kartu ją vėl
grąžina žemėn. Ji nieko nevaizduoja, joje nėra nie-
ko dirbtinio, suskaidyto. „Pastatas apgaubia Dievo
figūrą ir leidžia jai per atvirą kolonadą įvelgti iš dven-
tąją vietovę. Dventovės dėka dventovėje įsikuria Die-
vas. Šitas Dievo buvimas jau pats savaime praplečia
dventosios vietovės ribas. Tačiau dventovė ir jos ap-
linkuma yra ribota. Dventovės pastatas jungia ir tel-
kia aplink save ir vieną visus tuos kelius ir takus,
kuriais vaikdėioja gimimas ir mirtis, nelaimė ir pa-
laima, pergalė ir gėda, ištvermė ir įlūgimas, kuriais
eidama kiekviena žmogūka būtybė gauna savąją lem-
tą. Tą atvirą galimybių svaiginanti erdvė yra šios is-
torinės tautos pasaulis. Iš jo ji išeina ir ir ją sugrąžta,
vykdydama savo paskirtą“ [13].

Vadinasi, būti kūriniu – reikčia „rodyti“, „atskleis-
ti“ erdvę, pasaulį Antikinė dventovė filosofo inter-
pretacijoje ir atlieka šią funkciją, ji padeda ją su-
pantiems daiktams įgauti savąją prasmę, o žmonėms
išvysti pačius daiktus. Šiame graikų dventovės apra-
šyme M. Heideggeris išdėsto savąją žmogaus meni-
ninko likimo „atruktumo“ ir tam tikrą erdvės, daikt-
tų ir gyvenimiškųjų santykių sistemą koncepciją. Me-
ninė tiesa čia neatsiejama nuo konkrečios istorinės
menininko būties.

Ši idėja rutuliojama viename iš paskutiniųjų filo-
sfo veikalų – „Menas ir erdvė“, kuriame itin jaut-
riai suskamba tragiški žmogaus būties „šaknų“, žmo-
gų priglaudžiančios gyvenimiškos erdvės „gimtinės“
išdėjimo motyvai. Erdvė, ir kurią atruktas žmogus
ir ją supančios daiktų pasaulis, čia tampa itin inty-
mūs. Ji siejasi su atviryste, padedančia žmogui „išsi-
veržti“ iš susvetimėjusių ir dehumanizuotų metafizi-
nių vertybių pasaulio ir atsisinti savąją būtą Erdvė
yra tai, kas skleidžiasi, plinta, išlaisvina žmogų nuo
ją kaustančių apribojimų, suteikia kūrybos laisvę, su-
sieja konkrečią žmogaus būtą su jos „buveine“ kon-
krečioje gimtinės erdvėje. Vadinasi, erdvė M. Hei-
deggeriui yra išlaisvinimas tos vietos, kurioje sklei-
džiasi tikrasis žmogaus likimas, atsiranda ir formuo-
jasi autentiškas žmogaus santykių kompleksas su ja
sukūrusia „savąją“ žeme, daiktų pasauliu, arba, at-
virkdžiai, – reikščiai „bešaknė“ netikroji būtis, netu-
rinti tėvynės ir gyvybingų kūrybinių šaknų.

M. Heideggerio kultūros filosofija tarsi vienija
daugelį pagrindinių iracionalizmo idėjų. Filosofo at-
sisakymas sisteminiu mąstymo principu ir „posū-
kis“ ir nekategorinė poetinė meninė mąstymą atitiko
ankstesnės ontologiškai orientuotos (Jėnos roman-
tikai, jaunasis F. Schellingas, A. Schopenhaueris,
S. Kierkegardas, F. Nietzsche, H. Bergsonas) fi-

losofijos raidos logiką. Pajutusi stiprėjančius susve-
timėjimo ir „egzistencinės krizės“ simptomus, ši pa-
kraipa, atsisakydama racionalaus mokslinio tikro-
vės paįinimo ir meno būties problemų aiškinimo,
pasuko ontologinio aspekto vienpusio absoliutinimo
keliu.

Stiprėjančią kultūros ir meno filosofijos ontologi-
zavimą ir grindimą solidžiomis filosofinėmis teorijo-
mis M. Heideggerio veikaluose pirmiausia paskatino
atsakas ir XIX a. pab.–XX a. pr. teorinės minties
eklektiškumą, empiriškumą, psychologizmą bei me-
todologinį nenuoseklumą. Kita vertus, filosofo mās-
tysenoje atsispindėjo vakarietiškąs sąmonės krizės gi-
lėjimas, žmogaus būties ir asmenybės kūrybinės lais-
vės problemų aktualėjimas, žmogaus susvetimėjimo
ir niveliacijos požymiai, tradicinių kultūrinių verty-
bių naikinimas.

Dėl to atsirado humanistinis M. Heideggerio sie-
kimas išsiveržti iš šio vulgario vertybių pasaulio ir
atšinti „tikruosius“, turinčius būties prasmę idea-
lus ir dvasines vertybes (jų simboliu tapo tikro me-
no kūrinys). Ši nuostata – tai M. Heideggerio no-
ras išvysti vakarietiškąją pragmatizmą, utilitarizmą,
praplėsti tradicinę eurocentrinę mąstyseną, atmesti
mąstymo stereotipus ir nušlytėti kelius Rytų ir Va-
karų kultūros tradicijų sintezei. Šios sintezės pradi-
nis taškas yra mitas, archajinė sąmonė, pasiųymintys
sinkretišką poetinę dvasią, mąstymo ir būties
vientisumą. Vadinasi, kelią, vedantį „ir prieką“, ir dvasi-
ingos kultūros ir meno atgimimą, filosofas matė
„įsingsnyje atgal“.

Meno paskirtą M. Heideggeris sieja su būties
struktūrų išprasminimu, su naujų kelių išdėjimu kū-
ryboje, kultūroje, gyvenime. Filosofas nuolatos pa-
brėpė aktyvų meninės veiklos poveiką žmonio sąmo-
nei, poelgiams, jos sugebėjimą suteikti žmogaus gy-
venimui prasmę, konsoliduoti ir nukreipti pagrindi-
nes kultūros raidos tendencijas ir netgi ištisę tautų
likimą tam tikra linkme. M. Heideggeris įvelgė ir
meno kūrinių kaip ir vaizdinį, kuriame ne atsispindi
tikrovė, o „ryškėja“, „skleidžiasi“, „atsiveria“ būties
tiesa.

Teigdamas, jog tikrame meno kūrinyje slypi pa-
čios būties atgarsis ir atsiveria tas „istorinis kelias“,
kuriuo eina ir pavienis žmogus, ir ištisę tautos,
M. Heideggeris ne tik protestavo prieš masinės kul-
tūros vienadieniškumą, išsigimimą, bet ir siekė pri-
versti žmones susimastyti, pajusti pareigą išsaugoti
tikrąsias dvasines vertybes. Pagrindiniais kultūros rai-
dos skatuliais jis laikė ne materialius, o dvasinius
reikščinius (meną, filosofiją). Atskleisdamas žmonėms
istorinę būties tiesą ir formuodamas savitą pasaulio
regėjimo būdą, menas nulėmė tolesnę žmonijos is-
torijos plėtotę. Iš čia atsirado ir tezė, kad „visuo-
met, kai atsiranda menas, t. y. kai pasirodo pradžia,
istorija gauna postūmą – ji tik prasideda arba prasi-

deda ið naujo“. Vadinasi, M. Heideggerio kultūros filosofija – mitologizuota istorijos filosofija, kurioje menas pirmiausia yra varomoji istorijos jėga. Kita vertus, jis tampa priemone, atskleidþianèia ðio proceso prasmę, kuri iðryškėja atsiveriant istoriniam bûties kodui meno kūrinyje.

Vadinasi, vokieèiø klasikinės filosofijos tradicijø saugotojo M. Heideggerio posūkis á Rytø filosofijà tapo labai simptomiškiu vakarietiðkos mąstysenos evoliucijos reiškiniumi. Vėlyvuosiuose veikaluose jis atsisakė graikiðkos filosofijos sąvokos, nes manė, kad graikø metafizika plėtotis jau nebegali. Vakarø metafizikos dualizmo áveikimà jis siejo su priartėjimu prie dao kultūros. „Þodyje kelias (*dao*), – sakė jis, – tikriausiai slypi slapčiausia gelmė“ [14]. M. Heideggeris atmetė racionalių mąstymo principus ir ëmė linkti á daoizmo filosofijai būdingà poetinà mąstymo stiliø, pradėjo kurti savità pasaulà ið situaciniø ir kontekstiniø kategorijø, padedanèiø autentiðkai iðreikšti unikalià gyvenimo patirtà. Anot D. Halliburtono, M. Heideggeris, veikiamas Rytø filosofijos, suformavo poetinio mąstymo modelà, tapusà pagrindiniu postmodernistinės sąmonės poþymiu [11].

Heideggeriðkoji F. Nietzsche's ir klasikiniø daoizmo, èan, dzen tekstø reinterpretacija labai paveikė postmodernøjà mąstymà ir jo nulemtas kultūrologines koncepcijas, kurios, atmetusios Platono binarizmà, pradėjo orientuotis á Tolimøjø Rytø filosofijai būdingà mąstymo „atvirumà“, reliatyvizmà, poetinio mąstymo stiliø. Nuo ðiol Rytø filosofijos elementai tapo organiðka postmoderniojo mąstymo dalimi.

Gauta
2000 10 11

Literatūra

- Halliburton D. *Poetic Thinking: An Approach to Heidegger*. Chicago, 1981. P. VII.
- Heidegger M. *Platons Lehre von der Wahrheit*. Bern, 1947. S. 70.
- Heidegger M. *Unterwegs zur Sprache*. Pfüllingen, 1960. S. 96.
- Heidegger M. *Was ist das – die Philosophie*, Pfüllingen, 1956. C. 33.
- Heideggeris M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1992. P. 378.
- Heideggeris M. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1992. P. 378.
- Heideggeris M. Meno kūrinio prigimtis. *Groþio kon-tūrai*. Vilnius, 1980. P. 237.
- Heideggeris M., 1992. P. 366.
- Heideggeris M., 1980. P. 249.
- Ten pat, p. 247.
- Ten pat, p. 241.
- Ten pat, p. 253.
- Ten pat, p. 226.
- Heidegger M., 1960. S. 198.
- Poggeler O. *West-East Dialogue: Heidegger and Asian Thought*. Honolulu, 1987. P. 52–53.
- Ницше Ф. *Сочинения в двух томах*. Москва, 1990. Т. 2. С. 645.
- Ницше Ф. *Сочинения в двух томах*. Москва, 1990. Т. 2. С. 683.

Antanas Andrijauskas

M. HEIDEGGER'S SEARSH OF SYNTHESIS OF EASTERN AND WESTERN THOUGHT TRADITIONS

S u m m a r y

The study presents a concise overview of the solution of comparative methodology problems in the works of the influential German thinker Martin Heidegger. The author critically analyses the evolution of his ideas and of the sources of culturology conception in comparison with those of his precursors and contemporaries. He starts with a concise review of these principles and characterizes their role in comparative philosophy and culturology of the early 20th century. He studies the major works of the scholar: *Platons Lehre von der Wahrheit* (1947), *Holzwege* (1950), *Unterwegs zur Sprache* (1960) and others. A special attention is paid to his critical analysis of the evolution of ideas and his attitude to the possibilities offered by comparative philosophy. As the philosophical principles of M. Heidegger gain more influence, it becomes more clear that it is a qualitatively new phenomenon of postmodern or post-Eurocentric philosophy and culturology.

Key words: culturology, orientalism, comparativistics, F. Nietzsche, Daoism, chan, zen